

473

2

КЊИГА ЗА НАРОД

2

ОГЛЕДАЛО

ЖИВОТА НАШЕГА НАРОДА

ИЛИ

БЕЛИЛО

НАПИСАО

БОР. Д. СТОЈАНОВИЋ

УЧИТЕЉ

БЕОГРАД, 1914.

НОВА ШТАМПАРИЈА — ДАВИДОВИЋ ЛЪУБ. М ДАВИДОВИЋА

Цена 0·40 лин.

1875
FEB 10
1875

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

310 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

ОГЛЕДАЛО

ЖИВОТА НАШЕГА НАРОДА

ИЛИ

БЕЛИЛО

НАПИСАО

ЂОР. Д. СТОЈАНОВИЋ

УЧИТЕЉ

БЕОГРАД, 1914.

НОВА ШТАМПАРИЈА — ДАВИДОВИЋ ^ЉЉУБ. ^ЉМ. ДАВИДОВИЋА

Цена 0.40 дина.

Због белила ударио је он, који је лудео за њом. Волео је више но себе. Празником узме двојанице, па где она ту и он. Она пође на извор и он за њом. Све некако удеси да је свакад с њом. И она га је волела. Били су једних година. Тек што су заишли у деветнајесту. Старији говоре, да су се једнога дана и крстили. Он је ишао јавно за њом, она се је склањала. Знаш, девојка је, а девојци не личи да јавно лудује за момком. Бојала се, да јој се не пребаци, да јој се другарице не насмеју — да лудује за њим! А овамо, и сама је подешавала, да буду заједно. Казивала му је: кад ће и где бити, шта ће и где радити. А кад га је једаред преварила, не њеном вољом — већ вољом старијих, те није била на уговореном месту, већ отишла послом на другу страну — он да полуди. Озлојеђен

због тога стаде грдити млађе, ни криве ни дужне. Све му се чинило да су они криви, што она није уз њега. Иде, а не зна куд иде. Ноге га издају а глава заноси, као да је у несвестици. Час уђе у кошару, час у млекар. И ако су врата на кошари и уска и ниска, опет нико живи не памти, да је кад год улазећи прстом закачио. А сад? лепо лупи челом о „надвратник“, те се од силног удара сруши доле на земљу. Лежао је несвестан, скоро четврт часа. Кад се освести устаде, окрену се лево и десно. Види да га нико није спазио. Уђе у кућу. Заисте, онако несвесно, да једе, а није му било до јела, само тек да се каже, да није бадава ушао у кућу.

Залобај по пет минута по устима креће, а никако да га прогута. Жлезде престале лучити. Ждрело се сасушило — нема пљувачке; а све од туге при помисли: да је њени могу одвести другом. Жваће, а поглед упро у зид, те би рекао, да је све посахрањивао. Изгледао је, као да је поманитио. Ко зна докле би тако бленуо, да га мајка није ословила:

„Лазаре!“

А он, пренувши се као из заноса, онако бесвесно, као да се од спавања буди — одговори:

„Ха!“ Шта, нано? —

„Шта ти је, што не једеш, сине?“ —

„Ништа, нано! Јео сам доста. Не једе ми се више“.

Узе секиру, окачи је преко руке, метну неколико ораја у џеп, па оде. Није прошло колико „јајчопек“ а он се враћа.

Пита га мајка:

„Шта ћеш Лазаре, шта тражиш?“ —

„Ја пош'о знаш, нано, у забран за оплен, па заборавио секиру“.

„Што си данас такав сине, шта ти би? На ето ти секире на руци!“

Сав поцрвени од стида. Насмеја се гласно али усиљено, па се брзо окрену и врати у браник.

Прође поред ковачнице. У ковачници беше Дема циганин, брат мајстора Арифа. С њиме се он пре редовно шалио. Свакад га је питао, кад год је поред ње пролазио:

„Како живиш Демо!“

А овај му је одговарао: „Мало боље од мртвих“.

А то зато, што је Дема био узет — шлогран и у ногама и рукама и говорним органима; — а сад! ка ковачници ни главе не окрену.

Чудо Деми што Лазар онако замишљен поред њега прође, па да би га тргао из заноса, стаде га звати:

„Стој, бре! Ала идеш брзо као „жељга“ — корњача по мокар угар.

Ову реченицу Дема је изговарао: гласно,

испрекидано, на слогове. Онако исто, замуцкујући као кад ђак први пут учи читати. Док је Дема изговорио и последњи слог: „гар“, тресући главом, климатајући рукама, као врапче крилима, кад од мајке прими храну, — дотле је Лазар прешао читав ектометар.

Да ли зато, што га није чуо, или што није био добре воље, тек, није му одговорио као обично:

„Ала си, Демо, гласовит као мува, кад зуји у ћупини“.

Вративши се из забрана у сумрак кући, леже рано, у сами залазак сунчев, онако обучен, без вечере, у постељу. Није могао да спава. Превртао се у постељи, као змија на жеравици. На сваку помисао, да га није преварила — да није за другим побегла, уздисао је. Уздисај се је за уздисајем ређао, све донде, док је није чуо, да се из вароши враћа. А она, нарочито кад поред његове куће прође појача глас, те да је он чује: запиткујући мајку: те за ово, те за оно.

Кад је чуо њен глас, скочи, као „јелен трећак“, из постеље. Па као мачка, да га нико не чује, изађе из куће и одјури к њеној кући. А она га је у градини чекала, јер јој лавез паса казиваше да он иде.

Кад се усамљени нађоше, стаде јој се Лазар јадати, како је тужно и невесело без ње провео дан. И рече јој: у мал не полудех! И напослетку је укори, што је била тако

непажљива према њему, те је без његовог знања отишла, незнано где.

Она се правда. Казује му да је била у вароши, да је купила много шта шта на спрему, да није никако могла, пре поласка, јавити му се; јер су много рано пошли а пре није знала да ће тога дана ићи. И на послетку закле му се: да је и њој, без њега, било тешко и да ће само његова бити.

Ово га њено правдање и обећање умири. Поздрави се с њом и врати се кући.

II

У јутру, кад укућани одоше на посао, Ката ће свом човеку:

„Мито!“ —

„Чујем, Като!“

„Знаш нашег Лазара?“ —

„Знам! Па шта?“

„Немој, па шта?! већ о њему треба да водиш рачуна. Јуче је био, Боже ме сачувај, као луд. Бојим се да не поманита“.

Гл’ај ти твоја посла, — љутито проговори Мита. Били смо у његовој кожи. Он лудује за ону!“

„За коју“?

„За коју?... За Дину Ранђелову! Дај Боже да је то! Ал’ се ја све бојим да није оболео“.

„Не! Није оболео“. Отпоче тихим и благим гласом Мита. „Не манишем је ни ја.

Добар је избор учинио. Лепа је, здрава је, а при том и вредна. Отац јој је био добар и поштен човек. Сирота је, те ће нам требати мало више од спреме, јер она нема ништа спремно. А ми, знаш, куписмо браник и ливаду, па се истрошисмо. А да се задужујем нећу никако, јер знаш: да је дуг зао друг. Стога га сад не могу женити, већ ће остати за на пролеће“.

„Не, не, Мито! Не одлажи здравља ти! *Једино се она у селу не бели и румени.* Па ако оде за другога срце ће му ишчупати, а ти Лазара знаш! Он мрзи оне набељене гадурије да их не види! Па и на пролеће се морамо задуживати. Нама је, као што мало пре рече: јесен главно.

Па кад смо сад и шљиву и грожђе и кукуруз и све продали — за браник и ливаду, вала до јесени немамо зашто узети пару“.

„Тако је. Истину велиш. Но ја рачунам да Светозара и Костадина дам од Митровадне у варош на службу. Они ће зимус прилично зарадити. Ето, газда Гаврић даће им по четири банке на месец. До младенаца зарадиће скоро четрдесет банака. Ово ће рачунам бити довољно, за хаљине и остало; а пиће дао Бог имамо“.

„Добро си смислио. Кад они одслуже, добићеш пара, па онда врати позајмице и плати дуг, само не одлажи, Бога ти“.

„Не, Боже сачувај! Не знаш ти наше терзије. Узети од њих хаљине на вересију, значи платити их дупло па и више. Ако вреде за готово десет банака, на вересију не да од двадесет, па и двадесет и пет банака! Пам- тим кад претпрошле године узе Станоје од њих хаљине на вересију. Нису ваљале ништа. Снаха му је много плакала. Није хтела да их прими. Њега је мртав зној избијао, оче- кујући у девојачкој кући, када ће му јавити да је млада пристала на хаљине. А он, шта ће, морао их је узети и дати облигацију на двадесет и пет банака.

„Та година издаде, не могаде је испла- тити. Даде другу на четрдесет, и на послетку му оде конопљиште, које данас вреди више од шесет банака! И то, све за оне никакве прње“.

„Море кад се сетим да и нас то исто може постићи, грозница ме хвата! Стога ни- како нећу!“

„Истина је тако — право говориш. Не зна се каква ће година бити, а могу се и деца разболети, па и нас то исто постићи. Па онако вајкајући се рече: „Е имала сам, али ко ми је сад крив, кад нисам умела да чувам. Купих Лазару сат, чизме и „астрахан шубару, а Даринки градску хаљину и велике дукате, па сад дувам у песнице. Кајем се, видим сад, да им то није требало, да се је и без тога могло, али доцкан!“

„Доцкан ја“, — узвикну Мита. Па онако више за себе изговори, ону познату изреку:
 „Ко купује оно што му не треба,
 „Продаваће и оно што му треба! —
 Окрену се Кати и више љутито рече:
 „Имала си, то није имање
 Имаћеш то је радовање;
 Већ што имаш то једино вреди,
 Зато, жено, што имаш то штеди“.

III

У среду, пред Светог Николу, јер Свети Никола беше у петак, доби Мита од газда Гаврића писмо, којим га извештава да дође по Светозара, јер је Светозар опасно оболео.

Одмах спреми волујска кола, кочије није хтео за болесника. Метну у кола сламе, чергу — шареницу — поњаву и нешто од дреја — хаљина, а са собом поведе и Назара, да на место Светозарево служи. И рано, још се добро није свануло, а они стигоше у газда Гаврића кућу. Потоварише болесна Светозара па се Мита одмах врати кући а Назар остаде да служи.

По савету баба-Јелене одмах метнуше Светозара на пару. Напунише један велики бакрач воде. Спустише у њ' две шаке — прегршти — морске соли и подоста триња, (оно ситно што испадне из сена) па га ставише на ватру.

Кад се вода угреја, унесе бакрач у собу, где је Светозар, го голцит, као од мајке ро-

ђен, — чекао. Посадише га на столицу, а ноге му спустише у бакрач. Затим га онако голог покрише поњавом, те га свега врућа водена пара обви, од које се толико загреја, да је зној у виду грашка са њега цурио. Напоследку га том водом окупаше и протрљаше чаршавом. Тако окупаног и у чисто обученог, положише га у постељу, који због умора одмах, као заклан, заспа.

И ако је топлота била у соби као у амаму — купатилу, опет набацаше преко њега доста покривача, с којим га добро укуткаше и увише. Кад се пробуди, све на њему, од зноја беше мокро. Тада га поново обукоше у суво. Заисте да једе а до тада није ни помињао за јело. Дадеше му, на захтев, кисело млеко. Узе мало, па опет заспа. За три, четири недеље, уз припомоћ лекареву, Светозар потпуно оздрави... Скоро до Водице остао је код куће.

Лазар је био вреднији. Знао је да је то за њега. Просто је летео где га газда Гаврић пошље. Газда Гаврић мисли: да још није стигао на послато место а он се враћа. Тако синак, човечје се месо не једе, рече му једном газда Гаврић, када је Лазар брзо извршио једно његово наређење. „Таквом би момку дао и по шест банака на месец. Ради! јер ко ради не боји се глади. Само Радиши Бог помаже, а ленима не. У твом их селу, знам ја, има доста који сада уз ватру прже голени,

као сврљишки бирови. Скапаше од глади, усмрдеше се од лености а неће да служе. То је да те Бог сачува. Неће да чују за ону народну: Џабе ради а џабе не седи и да је леност највећа болест. Немој се скитати, јер ко скита нема сита, а ко шета ни решета. Видео си како не ваља, како је грубо што се ови твоји из села свакодневно луњају овде по вароши, кад морам да се тако изразим, као „глуве кучке“. И непрестано разбирају за дане у које се не ради. Па и од малих светаца као: Ђермана, Вартоломеја, „Уњорија“, (Онуфрија) и многих других, праве велике празнике; па зато немају на себи ни људског одела, — нема што но веле: ни пас зашта да ухвати“.

Дина се чуди што нема Лазара. Гледа данас, гледа сутра, е ће проћи, а њега нема те нема. Хтела би да оде некако до његових, те да од његових чује где је? али је стид. На послетку прегоре срам, оде до његових и сазна, да је Светозар слаб, да је Лазар отишао да га у служби замени. А Даринка јој, његова сестра рече још и то: да ће кроз неколико дана Светозар ићи а да ће Лазар доћи. Сва радосна одјури кући кад чу, да ће се Лазар скоро вратити.

IV

На „Нејетку“, петог јануара, око десет сати, крену Светозар у варош поново у службу,

да замени Лазара. Чим је Светозар ушао у дућан, одмах Лазар оде газда Гаврићу у канцеларију. Скиде капу, приђе му руци и у кратко јави: да је Светозар дошао, и да ће он одмах кренути кући. Газда Гаврић му да нешто на напојницу, и зажели му срећан пут.

И ако је Лазар једва чекао да оде, да што пре види Дину, опет се мало задржа и при поласку Светозару рече: „Немој ти много чекати. Чим приметитиш да ти није добро, да си болестан, одмах јави газда Гаврићу па хајд кући а ја ћу одмах доћи“. Рекавши то: подиже капу, пољуби још једаред газда Гаврића у руку и рече: „Збогом“.

У суседни дућан узе неке ситнице за кућу а и Дини шамију. И то од оних великих, варошких, тако званих цариградских, па право у село.

Дина је знала да ће Лазар до вече доћи, па га је на баштенској вратници до велике вечере чекала. А кад га је угледала, нека је милина са топлином сву обузе. Грло јој се стеже те једва изговори:

„СТИЖЕ, а“! —

— „СТИГОХ“.

„Како си? Како је у вароши? Је ли ми донео што? —

— „Јесам. Ево ти, в'иш.“

Овакву шамију нема нико у нашем селу. Оваку сам шамију видео код сестре газда Гаврића. Овакве шамије нама сељацима ду-

ћанције и не дају, него сам ја рекао да ме је послао газда Гаврић“.

— Е баш ти хвала. Потревио си шта ја водем“.

„Знам да ти све остало умеш сама израдити, знам да су ти руке златне, па ти зато и узех само ову шамију“.

Ко зна докле би се гледали и разговарали, да мајка не позва Дину, те се рукујући растадоше.

И ако је од пута био доста уморен, опет није могао добро спавати. Будио се неколико пута. Кад се је последњи пут пробудио, сети се, да су му причали његови стари, да се на Богојављењу Бог јавља. Да се небо отвара и да се у том моменту, кад се небо отвори, испуњавају свачије жеље. Сети се приче, како је неки човек погрешно, па место да занште пун „шиник“ пара, а он у оној забуни, од отварања небеса, заиште колико шиник главу, те је доцније једва главу из прозора извукао. Баци поглед горе у небо. Гледа, гледа, не би ли се небо отворило, да зажели да Дина буде, што пре, његова а оно ништа. Само звезде и оне трепере. Ко зна докле би тако бленуо, да га није јако кукурекање петлова, које објављиваше зору, не трже из заноса. Кад се трже из заноса, виде да свањива.

Уђе у собу и поче се за цркву брзо спремати. И ако је спремио празнично одело, у оној забуни стаде облачити свакодневно старо,

„оптоком“ опшивено. Кад ово примети скиде га брзо, па се поново поче облачити. Прво обуче чакшире, гајтаном опшивене. Гајтан до гајтана поређан за читаву пед. Ни лампазне мајорове, нису шире, од лампазни на Лазаревим чакширама. Затим гуњ а јелек заборави. Кад и ову грешку поправи, обеси сат, мету на главу астрахан шубару, узе кишобран, па тако спреман изађе у двориште. А кад чу разговор другога, придружи се к њима, па право цркви.

Кад уђоше у цркву, Лазар стаде тако, да је без окретања могао видети Дину, кад ова у цркву уђе.

Као брдски поток, стаде Лазару крв кроз жиле да јури, да га ломи и дере, кад се после двајестак минута Дина појави: са осмехом на белом зажареном лицу. Са испупченим недрима, црном од природе, бујном косом, која беше од превеза шамијом одскочила за читаву шаку од чела; па се у исплетеном коцељу пружиља до испод колена. Жмарци га подиђоше, кад је виде, како иде гипко, са одмереним корацима, који нијаху њено витко тело — у њеној простој хаљини, са пет до шест извезених шара, које је сама навезла а без икаквих других украса.

Мило му беше, што је његовом шамијом повезала главу, те је непрестано гледао у њене велике крупне очи, у којима се цео огледаше.

Женска посла. Чим се мало више у цркви накупише, стадоше се у почетку, полако, кратко, тихо разговарати; после се њихов разговор толико уздиже, узвиши и пређе у читаву галаму, од које се свештениково служење није ни мало чуло. Свештеник обустави богослужење. Изађе из олтара. Криво му, сав дрхти од љутине али шта ће? — нема речи за грдњу. Опомену све на мир. Ово озбиљни људи прихватише, те се за кратко време разговор утиша. Али се доцније галама у већој јачини појави. Зато један од татора рече: народе, у цркви је срамота и грехота разговарати. Сви који знају, да је тако, неће у цркви ни речице проговорити. Били сте ваљда некад у градској цркви, па сте видели каква је тамо тишина. Тамо, треба да знате, сви ћуте као неми. У градској се цркви чује само свештеник и они што за певницом певају а и плач понеког малог детета. Варошка мати, која не може своје дете у цркви ућутати, одмах га износи из цркве. А код нас видите ли? Немојте се, молим вас, разговарати, него будите у цркви мирни. Када им то изговори, врати се на своје место.

Доцније опет у цркви наста разговор, комешање, дрека и јаук, као и пре. Измењало се, саставило се мушко и женско заједно. А да опишем, шта поједини раде, требао би да умочим перо у смрад. Ово комешање, гурање и узвикивање, продужи се до

краја службе. По свршетку службе настаде „лицитирање Светог Крста“. Један који даде цркви петнајест старих ока зејтина за ношење Крста, привеле дете к свештенику. Пољубише обојица Крст а свештеника у руку. Затим дете узе Крст, казаше му те се крену напред а за њим ми сви и заустависмо се на оно место, где беше спремљено за водоосвећење и од леда начињен Крст.

По свршеном освећењу воде „младиња“ као на команду, оде у коло, а Лазар и Дина одвојише се и склонише се иза црквеног конака. Даде она њему лепе чарапе од вунице, са најлепшим шарама извезене, какве у селу до онда није нико имао. Измењаше по коју, па затим заједно одоше у коло; а старци и осредњи људи уђоше у собу. Поседаше око пећи, у којој се у једном великом лонцу, куваше кафа. Срчући кафу и пушећи дуван један одпоче:

„Богами брука од народа. Не зна ништа. Не зна ни за богомољу ни за молитву. Оваке бруке и срамоте наше, нема нигде. — Ово што се данас зби у цркви, не иде на добро, Ранијих година, кад свештеник служи и певачи певају, тако је било тихо и мирно да си слободно могао и муху чути, ако поред тебе пролети. А сад, прави вашар, па ако хоћеш и горе но на вашару“.

Ове ђавоље партије све ће нас отерати у хрђавштину. Био сам сведок, мојим сам

очима гледао кад овај наш свештеник, учаше једну групу младића, који о Светом Николи беху донели колач — како да се прекрсте“.

„Шта му то значи, зар је то кршћење“ рече им свештеник. Нисте ни прсте добро саставили; а крећете десну руку с лева на десно и у вис до браде. То ваше махање више личи на ударање у тамбуру а не на кршћење“.

„Лепо се прекрстити треба овако: први пут донети три прста десне руке на чело и рећи: „Во имја Оца“. Затим на појас и казати: „И Сина“. После на десну страну и изговорити: „И Светога Духа“. И на послетку на леву страну завршити са речима: „Амин“.

Док их он овако лепо учаше, дотле се они из група почеше шеретски смејати, подмукло подгуркивати и намигивати оком један другоме, те га много наљутише и наједише.

„Тако је“ настави учитељ. Ми често слушамо исмејавање и омаловажавање наше вере и наших свештеника, а нико да своју младеж покара, посаветује, да им такво понашање не вреди. Ономад на очиглед многих, а беше и ти Миленко, кад она дечурлија окупи свештеника са речима: „Попетина на коња“.

Сви се почеше смејати а ниједан да их укори, да им уочи: да су се тако грубо по-

нашали према свештеницима само Турци; да је само њима такво грубо понашање ишло у рачун, те да нас омразе са нашом вером а да нас примама њиховој мухамеданској вери.

У том дође и свештеник из цркве и пошто разумеде њихов разговор, и њихово расправљање, отпоче говорити:

— Докле год се неко не нађе, да ово доведе у ред, да овима стане на пут; дотле ће се ваши синови понашати хрђаво. А сад, не само што нема ко да ово доведе у ред, већ баш они, који су позвани да мотре и пазе на све ово, нису на свом месту. Њихово понашање не одговара положају на коме су. Јер је у судници горе но у казаници. У њој се мало суди а више пије. Свакодневно се врше: куповине и трампе. Свађају се, певају, свирају, играју више но на другом месту. Онде где треба да влада правда и закон, ту се изговарају најружније речи а у овоме им председници предњаче.

Зато, што су нам председници такви, школе су нам напуштене и без потреба. А мучно да ће се зидање нових школских зграда у многим местима код оваквих председника икад и отпочети. Сви су озбиљни људи стекли уверење, да се нове школске зграде неће подићи док су оваки председници на управи којима је одржање школе последња брига. Јер кад их једном учитељ опомену за нову школску зграду, грануше као из једног

грла (он и његове присталице) речима: „Е мој учитељу. Ти си аздисао, ти си ћудосао, теби је до нове школе а народ нема ни хлеба да једе, народ је сиромашан! Још је било учитеља али нису толико истраживали“. —

А није то, није баш тако народ сиротан, већ је нешто друго. Школски се прирез не купи. Купи се само донекле од противника, па кад се прикупи толико, колико им је довољно за њихове општинске трошкове и плате онда се престане са купљењем. — Своје присталице остављају на дугу, како би ови и после гласали за њих. Па зато на избору и видите већином само њихове присталице, који изберу себи равног, па после и жаре и пале. — Жалосно али истинито. Ако ко и изађе од бољих из мањине не сме ни речице проговорити, јер ће га неко од бескућника лупити, те ће памтити до века. Да га тужи, нема коме. Адвокати као адвокати, час окрену параграф, те буде он крив, јер се од онога нема шта узети.

Ето, с таквим приликама тешко је данас борити се. Они су вешти, препредени и готови на све. Власти им иду на руку, јер они умеју добро да подесе своје односе. Капетани, порезници сви им иду на руку, навраћају воду на њихову воденицу. И они их се боје, јер им јавно говоре и прете, да ако то и то не ураде онако како они рекну, да ће им кутије на идућем избору предати празне. —

Несрећа, браћо, па то ти је. Можда и грешим, али ипак морам рећи, да ове наше власти нису како треба заврши свештеник: свој поучни разговор.

У тренутку кад свештеник заврши своје погледе, Јосим клисар уђе у собу и љути-тим гласом стаде ређати шта се дешава у клисарници:

Аман, духовниче, тако је Јосим ословљавао свештеника, помагај! Девојчуре напуниле клисарницу. Па се по њој размилиле као пијане. Једна пак отворила крило од прозора ваљда да се на њему огледа и да види како се набелила, и то баш оно, што нема оков. Крило паде доле а окна одоше сва у парчад. Молим те, изађи те им кажи, нек из клисарнице иду, док нису већу штету учиниле.

Свештеник оде, а један од варошана рече: Ове ваше жене и девојке и сувише се беле и румене. Да ли ви то не видите, или вам оне узеле дизгине у руке — не знам а ја видим, да свака има под појас по две кутије. У једној белило а на другој огледало, па се беле и румене где стану и где седну, без срама и стида и без обзира да ли их ко гледа или не. А поједине пак, каде се на пару те изгледају пуније у лицу!!...

Јесенас, на „Петков-дан“, гледао сам ваше жене и девојке, кад дођоше на сабор. Поређаше се покрај реке, измише ноге и обу-

коше ципеле, јер дотле беху босе. Па кад се обукоше, стадоше се пред свима нама без икаква срама и стида белити и руменити. А да се бар умедоше набелити ајде-де, него нашљокаше оно бело тесто на лице те се накарадише! А кад се доцније играјући у колу ознојише, зној им местимице испра белило са лица, те се показа кожа на лицу, на месту бела а на месту модра! Посташе права чуда!

Нема у белилу вештине, газда Трајко, рече учитељ. Белило је белило, оно је по све шкодљиво. Намазале оне на лицу танак или дебео слој, то је једно исто. И најтањи слој онолико исто шкоди колико и најдебљи. Белило, као свака киселина скупља кожу и прави боре на лицу. Но о шкодљивости белила говорићу доцније.

V

У недељу после Ђурђев-дана Мита каза свадбу.

Таке свадбе, така весеља, нисам до онда видео; нити ћу пак кад год више видети. И у вече, у очи свадбе, беше двориште пуно гостију, а у јутру као за чудо — слеже цело село, осташе куће празне.

Кад дође стари сват, стаде се младожења, Лазар, облачити, спремати. Облачење се изврши уз песму. Мајка му Ката рече сакуп-

љеним девојкама: спремите се, сад ће те певати. Хоћу ја све по старовремски. Хоћу ја како је било онда, кад се је мој Мита женио. Хоћу ја да се зна, да се чује, кад женим сина.

„А ако неће Лазар по старовремски, шта ћеш онда?“ Упита је сестра, млађа од ње.

„Ко неће, зар Лазар?! Хоће он Бога ми. Паметна је то глава. Није он као други момци у селу, што се праве паметнији од нас старијих. Не исмејава он наше старе обичаје. Ти њега не познајеш, паметан је.

Изговоривши ово одјури на посао, јер јој јавише да се Лазар почео облачити.

„Срећна је и са човеком и са синовима“, отпоче сестра јој, кад ова оде. „Нико живи не памти, да је кад год видео њеног човека да уђе у кафану а камо ли да заседне да пије, као поједини. Непрестано је међу синовима и поучава их. Свакад им говори: Не, децо, у кафану! Кафана је гробница, у кафани се живот губи, здравље сатире; она живе људе сахрањује... Већ кад сте докони, књигу у шаке, па у ладовину или поред топле пећи — па читајте. Књига је најбољи друг, с њом се разговарајте. Кад човек чита лепу и корисну књигу разговара се с паметнијим од себе и много сазна и научи“.

Кад Ката дође код девојака, стаде их матерински корити и грдити:

„Што сте занемиле, што сте уговеле што ћутите — те не певате?! Певајте!

Девојке окуражене овим захтевом, на знак да се Лазар облачи, стадоше ређати, уз дошаптавање једне средовечне жене, стих по стих :

„Ту ми тече Вистрица, речица.
Ту се бања млади младожења:
Обукује свилену кошуљу,
Обукује од „тире“ чарапе,
Опасује мораво појашче,
А на глави тура фино фесче
Па се кити са бели пешкири“.

По свршеном облачењу мајка му, Ката, стаде на праг од одаје, у којој се Лазар облачио. Диже десну ногу уз вратни дирек, за двадесет до тридесет сантиметара у вис, те се Лазар проз њених ногу провуче, као змија кроз плот.

Затим изађе у двориште, седе на троножну, ниску сточицу, која беше на средини дворишта намештена. Кад Лазар седе, приступише к њему три младића, којима су живи родитељи. Први отпоче десну а други леву страну образа; а трећи пак доврши бријање. За све време бријања оне исте девојке певаше:

„Бриче ми Павла бербери,
Павлова мајка говори:
Лако ми бричи држите
Немојте Павла посећи,
Павол си има милога деду
Оће деда да га укори“.

Готово сви сватови дошли. Немају више кога чекати. А и куда ће више. Кућа Митина велика као касарна, бела као снег. Пуна и

препуна — свега и свачега. По стајама људи а у дворишту младиња.

Младињи није до јела, готово сва оста у дворишту. Двориште чисто, насуто песком, да ти је мило по њему ићи а некмоли играти. Коловођа не игра мало, него се окреће као ђеврек око мотке. Коло се отегло бестрага. У колу: жене, деца, девојке и момци, те више личи на сабор но на свадбу.

Код младине куће, нису сви сватови могли стати. Стога се издвојеше. Уђоше само најближи рођаци, који су за даривање, а остали осташе па путу, онако спремни да чекају. Нису дуго чекали. Није дао кум, газда Гаврић. „Нећу ја“, рече он сватовима, као други, што их у спремању и пијанчењу Бог заборави, па оду у цркву на венчање на заласку сунца. „Хоћу ја“ — подвикну онима, који хтеше још да пијанче — да одемо на време, да види свет сватове и да нас свештеник не грди што смо задоцнили — као оно Лекића, кад стиже у цркву са сватовима у пет по подне, пред сам мрак.

Стога први стигоше у цркву. Није било ни један по дванајест.

Свештенику мило што су дошли тако рано, те одмах изврши венчање. После венчања похвали кума и све сватове. Рече им: „камо лепе среће, да су сви тако паметни, да су сви тако трезвени... Ни једноме до сада сватови не присуствоваше венчању, само

сада твоји сватови. Други сватови као луди — махнити, одмах отворе игранку. Па играју и онда, када се врши венчање. А у цркви нико. Само кум, стари сват, девер и два три момкова рођака, као да се, Боже сачувај, врши сахрана а не венчање. А код тебе сви уђоше, сви присуствоваше венчању, нико у дворишту не оста, — црква дупке пуна. А тако и треба. Зато су и звати, да присуствују венчању а не да се наједу, напију и наиграју“.

За све време док је свештеник са кумом и другим људима разговарао, младиња је играла; а послуга је спремала коње за кретање. Кренуше се тихо и полако. Најпре кола у којима је била млада а за тим стари сват и кум и остали по реду. Многима су коњи били хитрији, угојенији од оних првих, али нико за живу главу није хтео да изађе испред младе, нити пак да се утркује. О коњаницима није нико водио рачуна. Ишли су, како су хтели. Час у галопу, утркујући се ко ће пре, час у касу, а мало у ходу.

Код куће све спремно. Танур (софра) постављен на сред дворишта, покривен шареном поњавом. А испред танура на два до три корака намештено ведро.

Прво старејко скиде с кола младожењу и однесе га на танур, а девер младу коју такође стави на танур, с леве стране младожењине. Са танура први сиђе младожења.

Силазећи повуче младу и том приликом удари у ведро тако јако те се ведро одкотрља много далеко, чак у долину. Затим деверски момак пребаци младој узду око врата, ћуп, пун масла, сито и хлеб на леђа па је тако натоварену придржавајући све ово да не падне, уведоше у кућу. Зађе три пута око огњишта. Приђе свекрви, која је очекивала у једном ћошку од куће. Пољуби је у руку а свекрва њу у образ. Затим ова опет њу у руку и даде јој кошуљу, па је опет пољуби у руку. За ово време један од послуге просу испод ње воду а други повикаше : „Гледајте људи свекрва се од радости за снахом!....

Пре, но што се отпоче да вечера, девер разви младу. Узе је за руку, зађе са њом три пута око пуног бурета вина, које беше, за тај циљ, намештено на сред собе. Узе у леву руку прстен а у десну со и хлеб. Руку са сољу и хлебом метну млади на лево слепо око, а руку с прстеном на десно слепо око и изговори три пута : „Простите и благословите да прстенујемо снаху“. Затим руку са сољу и хлебом на чело а с прстеном на потиљак и понови три пута : „Простите и благословите да прстенујемо снаху“. На ово сви одговорисмо : да је просто и благословено ! Затим јој пребаци дувак преко главе, који дотле покриваше лице а сад леђа. То исто учини и младожењи. Њему подиже капу у вис за прст. Затим настаде даривање сватова. При дари-

вању у мал и Дини не отпеваше оне исте девојке :

„Буд девојко, булке ли си пекла,
Скуби стреју те даруј сватове“.

да их брзо не обустави једна од постаријих жена речима :

Не пева се то сиротим, већ богатим девојкама. Није она крива што је сирота.

Пошто готово сви сватови одоше, дубоко у ноћ, крену се и стари сват — старејко. За њим се кренуше сви — сва послуга па и свирачи. Његово је испраћање трајало читав сат. Изађе из собе, седе у кућу. Ту га дворише, служише, а један од послуге сипаше из руке над њим ситну сламу. А млада га марамом чисти, служи вином и мезетом а девојке певају :

„Пођи ми, пођи, старејко,
Тамне су ноћи, старејко,
Кални су путе, старејко“.

Крену се из куће, поставише му све, ама све, и сто и столице на средини пута, Дадоше му да пије пун земљани суд с вином. Попи је на искап и баци у плот, који паде на једну потпрњу, па се сва на комаде распрште — затим оде.

VI

После две године, у недељу, пред Крстовдан, још сунце није добро ни зашло, а деца се размилела по пољу, као мрави по трави,

па скупљају суварке за заказано прело. Накупила велику гомилу. Могао би читава кола натоварити. Пренеше је на одређено место, па одоше кући да вечерају.

После вечере неколико шипарица, са преслицом о појасу, наложише велику ватру, око које се, за тили час прикупише, — као лептири око упаљене лампе, старо и младо, мушко и женско. Док ја вечерах и опрах руке и зубе а оно изашли сви, скоро цело село. Само још нема шаљиве Ђурђе. Ђурђа је жена општинског писара. Дошли пре десет година, просто се сродили с њим. Неки се шале, смеју и задиркују а механџика са неколико девојака почела најновију :

„Синоћ сам се сетила,
Да ја немам белила,
Иди, драги, те ми купи
Па ме лепшу љуби — до зоре“.

Оне девојке, којима је она раније показала ову песму, сад јој гласно помажу, а оне које је сад први пут чују, шапућући прате је и уче. А кад довршише последњи стих:

„Па ме лепшу љуби... до зоре. —

Шаљива Ђурђа стиже и добаци:

„Песницом“.

На овај додатак сви прснуше у смех а Ђурђа опет спуштајући се да седне — настави:

„Шта вам је, што се смејете?! Нисам се шалила, већ сам вам казала целу истину: Лазар ударио Дину, што се јутрос набелила“.

Ударио?! Повикаше сви чисто не верујући.

„Јест“. Потврди Ђурђа. Говорио јој више пута, да је белило отров, да је белило шкодљиво. Рекао јој: да белило не поправља лице напротив сатире га. Напоследку јој рекао, да је слушао од паметних људи, да оне жене и девојке, које се беле и румене, пре времена остаре. Белило им смежура лице, те за кратко време постану бабетине. Онда га послушала, забаталила белити се; а јутрос као за беду, опет се набелила

Приметио он то, па јој почео поново објашњавати шкодљивост белила. Рекао јој, да је белило отров, да белило једе лице, као хрђа гвожђе и да белило трује крв, квари зубе и десни. А она не само што га није послушала, већ се стала на њега издирати и рекла му:

„Што се љутиш, зар сам само ја, што белило употребљавам... И другим се људима жене беле и румене па се толико не љуте, колико ти на мене. — Све сте ви жене једнаке, добаци јој Лазар. Кад оно служих код кума, газда Гаврића, лепо чух где му кума једном овако исто, као ти мени поче разлагати, да се и жена трговца Жике бели и румени — па он њој ништа а кум јој одговори:

„Што ме се тиче“. Она је жена Ђикина, а Ђика је прост човек, не зна он ништа друго до да се најѐ и напије и да да̑ паре под интерес, што је од оца наследио. Некоме на име интереса узме петнајест а некоме двадесет а многима и по двадесет и пет од стотине. То је његов занат, тако се он богати. А да предузме неку другу радњу, то он не сме нити уме, јер је сувише прост. Таквих трговаца без милосрђа има доста

„Па зар је лекар прост човек?“ упита га кума, тврдећи да се и његова жена бели и румени.

У свакој пшеници има кукоља — одговорио је он. И њима, лекарима не иде добро. Како раде, добро и пролазе. Мало им свет и верује, јер једно говоре а друго раде. Говоре противу пића а овамо пију до миле воље. Говоре противу белила а апотеке пуне свакојаких ђаволија. Треба и лекарима забранити да јавно пију, као свештеницима да јавно мрсе. Док су свештеници на пост пазили, дотле је и свет постио, а сад? — све оде у бестрага. Стога се остави таких разговора. Има свакојака света. Нека свет ради — шта хоће и како хоће. Не угађај свету. Јер ко угађа свету будала је а ко од света зазире, још гора је. Зато ти последњи пут кажем: „или ћеш престати мазати тај отров на лице, или нећеш више седети у мојој кући. Бирај од тога двога. Или, или. А ти меце

знаш, да се не шалим. Молим те немој и мене довести до тога да ти једнога дана и ја то исто рекнем.

„Није га послушала, него се јутрос, по наговору Петрије, поново намазала, зато јој опалио шамар“.

„Будала“ отпоче механџика. Знам ја кога он слуша. Слуша он учитеља. Учитељ хоће да га цео свет слуша. Мисли он, да је најбоље оно, што он ради и говори... Људима не да у механу а женама белило. И то ми је нека памет. Прича мој Петар, како је пре неки дан, сакупио људе у школи, па им држао неко предавање. Говорио им: да је белило много шкодљиво. Напоследку им рекао и то: да је за њих, домаћине, велика срамота: што им се жене, ћерке и снахе беле и румене. Ту је био и Лазар и ето шта је учинио. — Направио људима свађу. Њима свађу а нама затвори механу. Пре празником пуна кафана — само бруји, као у кошници. Ту се договарају, смеју и шале“.

„Па се напоследку и пијани избију“, додаде Ђурђа.

„Бије се ко је луд и без ракије“, брани се механџика.

„Не, не, Љубо“, тако се зваше механџика, „више се бију пијани но трезни“. Рече баба Таска па са задовољством настави:

„Алал да му је. Жене и девојке побеснеше. Што да слуша Петрију. То је несрећа

од жена. Завадила би и два ока у глави. Она мисли, да своје роше белилом покрије, па зато нема дана а да се не набели. Па да не би у селу била једина, која се бели и румени — непрестано трчкара од једне до друге, позајмљују им белило, саветује им, да је лепо белити се. Зато су сад све жене и девојке у селу као аветиње. Лица модра, без капи крви — да те је гад погледати их. А пре су биле жене и девојке чиста и провидна лица, те си одмах могао опазити како крв при малом умору или стиду јури у образе. Могао си да видиш, образе румене као жеравица, а сад да те је гад погледати их“.

„Женама се не чудим. Све су жене необријане бундеве“, рече чича Арса. „Њина је дугачка коса, а кратка памет, те не виде да су постале ругало свету, гробље не опојано, већ се чудим мужевима и родитељима, што им одобравају, те ове, без запта, распитују, која је вештија у справљању тог отрова; па трче тамо као овце на крмило.

„Ту пре неки дан приђе ми руци моја сестричина. Нема ни четрнајест година, а оно се нашљокало, намазало белилом и руменилом, изгледа као да је навукла на лице ону образину — лорфу, која се по дућанима купује, коју деца у игри за плашило употребљавају. Кажем ја мајци њеној: Шта вам је жене, јесте ли полуделе? Бог и душа ви сте памет изгубиле. Што накарађујете онако

своју децу. А она ће мени: Па шта ћеш бато? мора се, не може се од света, цео свет тако ради. —

„А ти си, господине, за казну“ рече ми баба Таска, кад се приближих прелу.

А зашто? упитих је ја.

„Како зашто? Да не беше још за мало дошао хтедох отићи... Са овом се дечурлијом не може изаћи на крај, па ми стаде причавати шта су раније говорили. Ено, показа ми прстом, видиш ону, што седи наспрам тебе, нема ни двадесет а заболоо је зуб. Ја њој говорим и учим, да не једе сувише хладна ни врућа јела и да после ручка пере уста и зубе млаком водом, а оне све у кикот. Не верују ми, праве ме незналицом. А веруј ми, господине, то сам чула од паметних људи“.

„Тако је, баба Таска, многи добро говоре али нико не слуша. Од врућих и хладних јела, зуби прскају.“

Као што загрејано стакло на лампи прсне, кад само једна кап хладне воде падне на њега, тако исто и зуби прскају, кад се после врућих јела пије хладна вода. Не прска цео зуб, већ само она кошуљица, којом је зуб обмотан. Та је кошуљица стакласта. Док је ова кошуљица здрава, дотле је и зуб здрав. А кад ова прсне, зубна се кост изложи трулежу. Али има нешто још горе што квари женскадији зубе и десни. Не само зубе

и десни већ и лице па и цело тело. — Начини их те пре времена постану бабетине — смежура им лице а то је белило.

Пре сам у школи говорио о белилу, да се белило прави од једног течног минерала, који се зове жива — живак. Казао сам, да се жива не лепи за све ствари, као вода, зејтин и друго, зато је она покретљива. Од најмањег покрета, она се котрља и мрда — као да је жива. Зато је и добила име жива. Жива је бела и сјајна као сребро. На најмањој топлоти испарава, зато, ако се чува у отвореном суду, она испари — нестане је. Стога многи па и ти баба Таска, верујете да она може да иде, да се може неком направити. Зна се да је отровна, па се мисли, да кад неко од неке тешке болести махом од јехтике, болује — да му је жива направљена. Истина је, да је жива отровна. Али, да се некоме може направити, то је лаж, то празно веровање. Нико им је не шаље, већ је сами набављају и употребљавају у виду белила.

А ево како:

Метну живу, тај отрован минерал у једно стакленце у које налију азотну киселину — ђезап; и ђезап је један велики отров. У ову се киселину жива распадне, начини се једна бела маса као тесто и тиме се после мажу — беле... Друге пак справљају белило од још већег отрова, који се зове сараџик — сули-

мен. Од сулимена — сараџике справљено белило, отровније је а купују га под именом: „турско белило“.

Било је случајева, да су се непажњом — и то у оним кућама, у којима се на овај начин справља белило — деца па и мужеви отровали... Незнајући да је то отров, већ мислећи, за азотну киселину да је ракија попију и плате главом.

Из овога се, баба Таске и деда Арсо, види: да су сва белила отровна. Она кваре кожу, десни и зубе и брзо онакази оне, који га употребљавају. Често отров захвати и дубље, те полако отрује цело тело. А и многа деца страдају са мајчина белила. Зато не дајте, деда Арсо, да вам се женскадија бели, јер је само чисто лице лепо. А, ко се бели себе лаже, себи шкоди, сатире своју лепоту и здравље те постану ругало свету.

Ето, то сам исто и много друго о белилу, деда Арсо, људима у школи говорио.

„А они шта рекоше господине?“

Обећаше да ће забранити.

„Па јесу ли?“

Не знам, деда Арсо. Видим да су неке жене из бољих кућа баталиле белити се, а да ли ће све? Бог ће један знати. Идемо да видимо.

„Ко се чува и Бог га чува“.

Без здравља нема живота“.

